

گرایش‌های فکری زیدیه کدامند؟

۳۰ فروردین ۱۳۹۴ ساعت ۱۳:۱۰

علمای شیعه شخصیت زید را ستوده و او را به علم و دانش، شجاعت و ظلم‌ستیزی وصف کرده‌اند. ایشان بیش از آن که امام در عقاید و احکام باشد، امام در جهاد و مبارزه مسلحانه بوده و بر همین اساس آثار منسوب به او به تفسیر و حدیث مربوط است تا به عقاید و احکام.

انصاراله یا آنچه جریان الحوثی در یمن خوانده می‌شود، متکی بر اندیشه دینی زیدی و گفتمان سیاسی منبعث از انقلاب اسلامی یکی از جنبش‌های سیاسی موثر در یمن و صحنه تحولات منطقه به شمار می‌رود. در این میان آنچه تاکنون در صحنه میدانی یمن آشکار شده اینست که؛ جریان الحوثی بدون گرایش‌های فرقه‌گرایانه، توانسته است به شکلی حداکثری دست به ائتلاف‌سازی زده و عملاً رهبری جریان انقلاب مردمی را در دست گیرد. این رویکرد سیاسی بی‌تردید دارای ریشه‌هایی در مبانی دینی این جریان دارد. لذا این پرسش اصلی مطرح می‌گردد که؛ عناصر مشخصه فکری و دال‌های گفتمانی زیدیه کدامند؟ در این مقاله تلاش می‌کنیم مکتب فکری زیدیه را مورد بررسی قرار دهیم و در مطالب دیگر به زیدیه در یمن، پدران فکری آن و گفتمان سیاسی آن پرداخته خواهد شد.

مکتب فکری زیدیه

الف: تاریخ زیدیه

جریان الحوثی، حاصل قرن‌ها اندیشه و عمل انقلابی زیدیه در جهان اسلام است و امروزه نماد این فرقه شیعی به شمار می‌رود. زیدیه خود را منتسب به زید فرزند امام سجاد (ع) می‌داند که به انگیزه امر به معروف و نهی از منکر و خونخواهی امام حسین(ع) علیه طاغوت بنی‌امیه در دوران هشام بن عبدالملک قیام نمود. علمای شیعه شخصیت زید را ستوده و او را به علم و دانش، تهجد و تقوا، زهد و پرهیزگاری، شجاعت و ظلم‌ستیزی وصف کرده‌اند. اما اصولاً مطالعه زندگی زید گویای این حقیقت است که وی بیش از آن که امام در عقاید و احکام باشد، امام در جهاد و مبارزه مسلحانه بوده و بر همین اساس آثار منسوب به او نیز بیشتر به تفسیر و حدیث مربوط است تا به عقاید و احکام (ربانی گلپایگانی، ۱۳۹۲: ۹۹).

از آن پس علویان بسیاری با الهام از قیام او که خود ملهم از قیام امام حسین(ع) بود، در سرزمین‌های اسلامی دست به مبارزه زدند و مکتبی با نام زیدیه شکل گرفت که گروه قابل توجهی از شیعیان در مراکز عمده جهان اسلام خود را پیرو آن میدانستند. مذهب زیدیه از جمله مذاهب شیعه به شمار می‌آید که پیروان آن همچون دیگر شیعیان پس از پیامبر اسلام(ص) به امامت و عصمت امام علی(ع) امام حسن(ع) و امام حسین(ع) معتقدند. در واقع اندیشه «منصوص بودن امامت» و اعتقاد به وجود نص بر امامت اهل بیت(ع) نقطه پیوندی است که زیدیه و امامیه را تحت عنوان عام «تشیع» قرار می‌دهد.

اما وجه تمایز زیدیه با شیعه امامیه به این باز می‌گردد که زیدیه پس از امام حسین (ع)، امامت را شکل خاص و مبتنی بر نص قبول نکرده و معتقدند از این پس امامت به شکل عام در آن گروه از فرزندان فاطمه (س) استمرار خواهد یافت که دارای شرایط معینی باشد، از جمله آنکه بر علیه ستمگران و ظالمان خروج نماید (موسوی نژاد، ۱۳۸۴). بنابراین، اولین شرط امامت از دیدگاه زیدیه این است که امام باید فاطمی باشد. علاوه بر این، منتخب مردم بودن، نفی تقیه، اقدام به جهاد و قیام مسلحانه، امر به معروف و نهی از منکر، شجاعت، تقوا و عالم بودن، از دیگر شروط امامت نزد زیدیه به شمار می‌رود. مجموعه این شروط همان مفهوم شعار «الرضا من آل محمد (ص)» را تشکیل می‌دهد (خواتی، ۱۳۸۶: ۹۳).

با توجه به اعتقاد زیدیه به امامت امام قائم به سیف، منابع زیدی پس از زید، تا بیش از ۱۱۰ امام برای زیدیه، شمرده شده است. بر این اساس پس از زید، قیامهای متعددی بر علیه امویان و عباسیان توسط یحیی بن زید، محمد النفس الزکیه، حسین شهید فخر، محمد بن ابراهیم الطباطبای و ... صورت گرفت که همگی ناموفق بودند و پس از آن، فعالیت زیدیان به مناطق دوردست کوهستانی در طبرستان، یمن و شمال آفریقا منتقل شد. نهایتاً زیدیه توانستند حکومت علویان را در طبرستان، حکومت ادریسیان را در مغرب و نهایتاً حکومت امامان زیدی را در یمن تشکیل دهند.

ب: مبانی نظری زیدیه

با توجه به توضیحات فوق آشکار می‌شود که زیدیه بیشتر به یک حزب سیاسی شباهت داشت تا یک اندیشه صرفاً مذهبی. بر همین اساس برخی از زیدیان جز منابع شیعی و اهل بیت (ع) برای پر کردن خلأهای فکری خود از فقه حنفی و کلام معتزله نیز استفاده کرده‌اند. زیدیه در بحث حسن و قبح، عدل الهی و خلق قرآن به مذهب معتزلی گرایش دارند. اما مهمترین موضوع در اندیشه برخی از زیدیان که از معتزله تاثیر پذیرفته و چنانچه خواهیم دید تاثیرات سیاسی خاصی دارد اعتقاد به اصل منزلت بین المنزلتین است. بر اساس این اصل؛ مسلمانی که مرتکب گناه کبیره شود، نه کافر است و نه مسلمان، بلکه فاسق است (خواتی، ۱۳۸۶: ۹۳). این تلقی نقطه مقابل تکفیرگرایی خوارج به شمار می‌رفت که به راحتی حکم کفر را به مسلمانان نسبت داده و آن را به قتل می‌رساندند. این اصل به زیدیه این امکان را می‌داد که در مقابل حکومت طاغوتی عباسیان و امویان قیام نمایند اما، همزمان ارتباط صلح آمیز با دیگر مسلمانان و به ویژه اهل سنت را ادامه دهند.

بخشی از مبانی فقهی زیدیه نیز از مذهب حنفی یکی از مذاهب چهارگانه اهل سنت تاثیر پذیرفته است و لذا بر این اساس گفته شده: مذهب زیدی، آمیزه‌ای از تشیع با اندیشه‌های معتزلی و اندکی از مذهب حنفی است. اما واقعیت آنست که مذهب زیدی و شیعه دوازده‌امامی در اعتقادات، احکام و فقه نزدیک بسیار مشترک‌اند. به ویژه زیدیه در بعضی از مسائل که مایه تمایز شیعه و سنی است، روش شیعه را دارند مانند؛ «حی علی خیر العمل» گفتن در اذان، پنج بار تکبیر گفتن در نماز میت، نخوردن حیوان ذبح شده توسط نامسلمان. از احکام متفاوت آنان با امامیه این است که زناشویی با غیر زیدی و ازدواج موقت را جایز نمی‌دانند. آنان امر به معروف و نهی از منکر را واجب می‌دانند و بر پایه این اعتقاد هجرت از سرزمینی که مردمش به گناه تظاهر می‌کنند به جایی که در آن گناه نباشد را واجب می‌دانند. زیدیه در استنباط احکام شرعی، مانند ابوحنیفه اخذ به قیاس می‌کنند. این فرقه، اساس آراء شرعی را بر اجماع علمای امت اسلام می‌دانند (مشکور، ۱۳۷۲: ۲۱۸).

ج: انشعابات زیدیه

اما زیدیه نیز در درون خود دارای اختلافات فکری و انشعاباتی هستند. به عنوان مثال درباره وجود نص درباره امامت امام علی (ع)، مهدویت، رجعت و ... اختلافات زیادی میان زیدیان وجود دارد. شاخه‌های عمده این فرقه، جارودیه، بتریه و سلیمانیه هستند. یکی

از موارد اصلی اختلافی در میان فرق به غضب مقام خلافت امیرالمؤمنین(ع) باز می‌گردد. جارودیه پیروان زیاد بن ابی زیاد از اصحاب امام صادق بودند. اعتقاد اصلی جارودیه که با شیعه امامی مشترک است، تصریح امامت علی (ع) به دست پیامبر (ص) است. اصل اعتقادی مهم صالحیه یا بتریه؛ پذیرش امامت مفضول با وجود امام فاضل است. سلیمانیه، نیز در امام علی (ع) را برای خلافت برتر می‌دانست (رک: صابری، ۱۳۹۳).

از مجموع نکات فوق، می‌توان دریافت که در میان فرقه‌های زیدی، «فرقه جارودیه» به شیعه دوازده امامی (امامیه) نزدیک‌ترند. البته اختلاف عمده جارودیه با امامیه در شورایی دانستن امامت و پذیرش امام فاطمی قائم به سیف پس از امام حسین (ع) است. شیعیان زیدی یمن، به این گرایش زیدی متصل هستند.*

ماخذ:

- خواتی، محمدشفق (۱۳۸۶)، امامت از دیدگاه زیدیه و امامیه، مجله طلوع، شماره ۲۱.
- ربانی گلپایگانی، علی (۱۳۹۲)، فرق و مذاهب کلامی، قم: انتشارات مرکز بین‌المللی جامعه المصطفی(ص).
- صابری، حسین (۱۳۹۳)، فرق شیعی و فرقه‌های منسوب به شیعه، تهران: سمت.
- مشکور، محمد (۱۳۷۲)، فرهنگ فرق اسلامی، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- موسوی نژاد، سید علی (۱۳۸۴)، زیدیه از ظهور تا تأسیس حکومت، مجله طلوع، شماره ۱۳ و ۱۴.

منبعبرهان

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/۳۰۱۲۵-گرایش‌ها/۳۰۱۲۵-گرایش‌ها>